

Interview von Prof. Dr. E. Arens in Glas Koncila (Katholische Kirchenzeitung Kroatiens) vom Mai 2007

Darko Grden

Razgovor: Dr. Edmund Arens, profesor dogmatske teologije u Luzernu

Zadaća je Crkve upućivati proročku kritiku

U četvrtak 10. svibnja Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu organizirao je svoj drugi Teološki dan (Dies theologicus) o temi religije, pod radnim naslovom »Praksa i/ili svjetonazor? Religija u svjetlu komunikacije i djelovanja«. Glavni gost-izlagač bio je dr. Edmund Arens, profesor fundamentalne teologije na Teološkome fakultetu Sveučilišta u Luzernu, dok su komplementarna izlaganja iznijeli dr. Željko Tanjić (sa stajališta fundamentalne teologije), dr. Siniša Zrinščak (sa stajališta sociologije religije) te dr. Ante Vučković (s filozofskog stajališta), gost s KBF-a Sveučilišta u Splitu. Zbog zanimljivosti teme kao i zbog toga što je Glas Koncila bio medijski pokrovitelj događaja, za razgovor za Glas Koncila zamoljen je dr. Arens.

Rođeni Nijemac, dr. Arens živi i djeluje u Švicarskoj već 11 godina. Svoj teološki pristup opisuje kao pokušaj razvijanja teologije kao teorije kršćanske komunikacije. Drugim riječima, postavlja si temeljno pitanje: na koji način treba priopćavati biblijsku i evanđeosku poruku kako bi bila razumljiva, da dopre ljudima do ušiju te da je na taj način upoznaju. O ugledu 53-godišnjeg profesora govori činjenica da je prošle godine izabran za predsjednika Radnog društva katoličkih dogmatičara i fundamentalnih teologa njemačkoga govornog područja, kao prvi laik na tom položaju.

Vratilo se zanimanje za religiju

»Religije moraju govoriti u javnosti« - to je bio jedan od Vaših zaključaka na današnjem predavanju. Biste li mogli ukratko iznijeti svoje argumente za tu tvrdnju, koji zapravo ne dolaze iz unutarcrkvenog diskursa, nego »izvana«, iz multidisciplinarnog dijaloga?

DR. ARENS: Fundamentalnu teologiju shvaćam kao »ministarstvo vanjskih poslova« čitave teologije. Dakle, fundamentalna teologija komunicira s drugim znanostima, s antropologijom, sociologijom, filozofijom i mnogima drugima, uzima njihove argumente i pokušava ih unijeti u govor Crkve. U tom smislu je Vaša opaska točna. Ta argumentacija ne dolazi iz unutrašnjosti teologije. U

središtu teologije je, naime, dogmatika. U tome i jest razlika između dogmatike, koja sustavno promišlja nauk Crkve, i fundamentalne teologije koja nastoji uspostaviti dijalog prema van.

Da se vratimo središnjoj temi, govorio sam kako danas na mnogim poljima postoji novo zanimanje za religiju. Od toga se prije tridesetak godina zaziralo kao od nečega što nema budućnosti, što će postupno nestati. Danas se zanimanje za religiju vratilo, u sociologiji, u antropologiji... Tu činjenicu uzimam kao nešto što je važno za nas teologe, to što nam ljudi izvana poručuju da ne postoji samo trend privatizacije i individualizacije religije, nego da, s druge strane, religija postaje zanimljiva javnosti, da religija u javnosti opet ima sasvim drugi tretman nego prije trideset godina.

»Naša je proročka zadaća propovijedati Kristovu poruku. Nije naša zadaća davati blagoslov današnjemu svijetu i biti neka vrsta duhovnoga šlaga ili šećernoga preljeva postojećim odnosima, nego je zadaća Crkve i upućivati proročku kritiku. Kritiku bračnoga morala, spolnoga morala, gospodarskoga morala...

Danas se zanimanje za religiju vratilo, u sociologiji, u antropologiji... Ja uzimam tu činjenicu kao nešto što je važno za nas teologe, to što nam ljudi izvana poručuju da ne postoji samo trend privatizacije i individualizacije religije, nego da, s druge strane, religija postaje zanimljiva javnosti

Jedno od pitanja koje ste si postavili glasi: Čemu religija? Je li »fer« postavljati to pitanje? Drugim riječima, nemaju li religije utemeljenje u samima sebi? Je li im potrebno sekularno utemeljenje? Bio je spomenut i strah nakon 11. rujna, koji je na neki način religiju opet učinio korisnom...

DR. ARENS: Pitanje jest »fer«, ali bih rekao kako ono nije dovoljno. Naravno, mogao bih odgovoriti riječima sv. Tome Akvinskoga da je religija »dužno štovanje Boga«. Ta je definicija čudesna, logički i dogmatski posve opravdana. No kao fundamentalni teolog pokušavam, da se tako izrazim, gledati teologiju izvana te joj dati funkcionalno opravdanje.

No ujedno naglašavam kako takvim funkcionalnim pristupom nisam zadovoljan, nego kao teolog kritiziram funkcionalizaciju religije. Kritiziram, primjerice - to sam učinio jutros u izlaganju - poimanje religije kao »prevladavanja kontingencije« (slučajnosti, mogućnosti da se dogodi nešto nepredviđeno). Religija ima veze s kontingencijom, ali je ona također stvar istine. A pitanje istine si sociologija religije ne postavlja. To je tipično teološko pitanje.

Strah nakon 11. rujna spomenut je u kontekstu njemačkog filozofa Jürgena Habermasa i promjene njegova stava u odnosu na religiju. Ne bih rekao da je Habermas promijenio svoj odnos prema religiji radi 11. rujna. On se i prije postupno približavao religiji. Inače, da

pojasnim, Habermas mi je zanimljiv zato što je on jedan od najznačajnijih njemačkih filozofa 20. stoljeća, čovjek čija se djela čitaju i imaju odjeka u čitavome svijetu te odražavaju ali i stvaraju suvremeno mišljenje. Mogu reći da sam s Habermasom u kontaktu više od 30 godina, s njime raspravljam, kritiziram ga s teološkog stajališta, izazivam ga... Prije 25 godina još je uvijek zastupao mišljenje da je religija nešto što pripada prošlosti, nešto što će u moderni nestati, »okopniti«. Sve što će ostati jest komunikacijska etika. U međuvremenu je promijenio svoj stav. Posebno je to došlo do izražaja u njegovu »frankfurtskome govoru« u prigodi preuzimanja Nagrade njemačkih izdavača za mir 2001. godine, tri tjedna nakon terorističkih napada 11. rujna. U tom je govoru rekao ne da je religija važna - mislim da je to i prije znao - nego da je ona nešto vrlo dvoznačno: ima svoju komunikativnu dimenziju, sadrži u sebi određenu spremnost za razgovor, ali ima i svoju destruktivnu stranu, štoviše može postati terorističkom religijom. Došlo je, dakle, do izražaja da je religija otvorena dijalogu, da još i danas, u vrijeme sekularne misli, može biti partner za razgovor, prijateljica prosvjetiteljstva i moderne, da može doći do produktivnog sučeljavanja između religije i moderne.

Biblija - komunikacija između Boga i čovjeka

Ako se s tih stajališta osvrnemo na kršćanstvo ili, još uže, na katolištvo, u našoj vjeri ima dovoljno razloga za otvorenost, za dijalog...

DR. ARENS: Dovoljno se vratiti Drugom vatikanskom koncilu. Drugi vatikanski koncil je posve sigurno bio najveći događaj u povijesti Crkve u 20. stoljeću, a otvaranje Crkve prema svijetu, dijalog s drugim Crkvama, sa svijetom, s drugim religijama, solidarna suvremenost - to je bio koncilski program. Riječ je doista o unutarcrkvenom argumentu za komunikaciju i dijalog.

A posljednji temelj nalazi se u samoj srži kako židovske tako i kršćanske religiozne tradicije. Naime, na samom početku Biblije nalaze se riječi: »I reče Bog...« Bog dakle govori, komunicira i u toj komunikaciji stvara svijet. I na kraju Biblije također stoji: »Dođi Gospodine Isuse! - Maranatha!« A čovjekov je odgovor: »Amen.« Dakle, čitava je Biblija komunikacija između Boga i čovjeka. Bog komunicira. Eto, ne samo izvana, nego i iznutra ima dovoljno razloga i opravdanja za komunikativni pristup kršćanskoj vjeri.

S obzirom na govor u javnosti i dijalog s drugima u društvu, u Hrvatskoj se - a čini se i u čitavoj Europi - stječe dojam da ta javnost rado čuje kad Crkva govori o temama kao što je skrb za siromašne, dostojanstvo rada, napose kad se karitativno zauzima. No kad se zauzima za neke druge moralne vrijednosti te pritom zalazi na područje spolnosti, bračnog i predbračnog morala, onda se čuje argument kako se ne bi trebala miješati u živote ljudi, a posebno ne u društveno-politički život...

DR. ARENS: Crkva ima sve više poteškoća s iznošenjem svoje poruke u javnosti. Primjerice, kad papa negdje nastupi, često ga se slavi kao »celebrity«, kao »superstar«, no ti isti ljudi koji mu se dive ne nasljeđuju njegov nauk o spolnosti, braku, rastavi, pobačaju... No ne bih rekao ni da se posvuda sluša socijalni nauk Crkve. Kad Crkva kritizira grabežljivi oblik kapitalizma, kao što je često činio papa Ivan Pavao II, to vrlo često naiđe na silne prosvjede, barem u Švicarskoj, od strane gospodarstvenika. Mnogi političari također kažu: Crkva se treba baviti vjerskim pitanjima! Ne gospodarskim, ne političkim i ne pitanjima koja se tiču društvene etike! Po meni, dakle, nije riječ samo o spolnosti, obitelji i sličnim pitanjima.

Crkva je za mnoge dobrodošla kao folklor i dekoracija, kao agencija za duhovno, no nailazi na prosvjede i otpor kad zađe u konkretni društveni život. Međutim, naša je proročka zadaća propovijedati Kristovu poruku. Nije naša zadaća davati blagoslov današnjemu svijetu i biti neka vrsta duhovnoga šlaga ili šećernoga preljeva postojećim odnosima, nego je zadaća Crkve i upućivati proročku kritiku. Kritiku bračnoga morala, spolnoga morala, gospodarskoga morala... Bilo to zgodno ili nezgodno. Ne smijemo se zavaravati da će nam svi odobravati. Štoviše, mislim da su spomenuti otpori jedno od mjerila istinitosti.

Ljudska prava kao temelj za dijalog

Papa Benedikt XVI. u posljednje je vrijeme spominjao naravno pravo kao temelj istinitosti i pravednosti sustava. Mogu li postmodernističke sekularizirane skupine prihvatiti tu formulaciju kao nešto na čemu se može graditi konsenzus oko bitnih etičkih, pa onda i pravnih pitanja?

DR. ARENS: Naravno pravo više nije zajednički temelj za razumijevanje među ljudima. Naravno pravo pretpostavlja posve osobitu ontologiju, tj. određeno poimanje bitka, koje već nije prihvaćala ni moderna, a kamoli postmoderna.

Što bi onda danas bio temelj za razumijevanje i za konsenzus među ljudima?

DR. ARENS: Temelj za dijalog bila bi ljudska prava. Ne naravno pravo, nego ljudska prava, ljudsko dostojanstvo, čovjekova sličnost Bogu - to mislim da su jako važne poruke koje su dobro ukorijenjene u biblijsku tradiciju a razumljive su i sekularnoj javnosti: da svaki čovjek ima pravo živjeti i preživjeti u dostojanstvu.

Židovstvo, naša sestrinska religija

Dijalog s islamom je danas jedna od »top-tema«, kako u Crkvi, tako i izvan nje. Nedavno ste bili u Turskoj i razgovarali s islamskim filozofima i teolozima. Kako vidite

budućnost toga dijaloga?

DR. ARENS: Dijalog s islamom je podosta težak. Postalo mi je jasnije da je naša sestrinska religija prije svega židovstvo, iz kojega uostalom vučemo korijene. U međuvremenu je nasreću u kršćanstvu sve zrelija svijest kako bez židovstva ne bi bilo kršćanstva i kako s njime imamo posve prisne veze. Imamo veze i s islamom, jer islam je kao religija također dijete židovstva te u određenom smislu i kršćanstva. Vjera u jednoga Boga je zajednička svim trima religijama poteklim od Abrahama. Nadalje, u svim trima religijama naglašena je potreba ispovijedanja vjere. To je također važno i može poslužiti kao dodirna točka za razgovor.

Međutim, podosta je različito poimanje čovjeka. U kršćanstvu, i u židovstvu, polazimo od toga da je čovjek slika Božja. U islamu je to nezamislivo, jer se Boga ne može ni na koji način »oslikati«, prikazati. Čovjek je Božji namjesnik, no namjesnik je onaj koji prima zapovijedi i sluša ih, dok se mi vidimo kao Božji partneri. U tom smislu daleko od slaganja, no važno je da razgovaramo. Jer nije cilj da dođemo do nekakve jedinstvene svjetske vjere. Bit je u tome da svoje sporove riješimo mirnim putem, a ne ratom i nasiljem. To je srž dijaloga.

Zamijetio sam jednu zanimljivu stvar koja me iznenadila. Naime, u bioetičkim pitanjima islam je puno »liberalniji« nego kršćanstvo. Mi polazimo od toga da je ljudski zametak od samoga početka čovjek. Islam kaže kako Alah u majčinoj utrobi iznova stvara svakoga čovjeka, a mi ne možemo znati kada. Stoga islam u nekim pitanjima, kao što je predimplantacijska dijagnostika, uopće nema etičkih poteškoća. Isto je tako s nekim genetskim istraživanjima. To me je silno iznenadilo.

No u praksi to često ne funkcionira. Spomenimo samo pitanje pobačaja i činjenicu da mnogi suvremenici nisu u stanju prepoznati pravo nerođenoga ljudskog bića na život i preživljavanje...

DR. ARENS: Da, uvijek se može postaviti pitanje gdje započinju i gdje prestaju ljudska prava. I na međunarodnoj razini ima ozbiljnih rasprava o tome. Primjerice, postoje li kulturna ljudska prava; jesu li ona uistinu univerzalna ili pak postoje i druga ljudska prava mimo onih u Europi, tj. jesu li ona prosvjetiteljski europski koncept i može li se taj koncept prenijeti u druga društva? Tu postoje trajna osporavanja. Stoga bih rekao da bi razuman temelj za dijalog među kulturama i među religijama bio taj da se promisli što je to međuljudska komunikacija. Smatram da bi bilo primjereno i plodno razraditi komunikološko-filozofsko utemeljenje ljudskih prava, dostojanstva i potreba.

O objektivnoj se istini, dakle, danas ne može govoriti?

DR. ARENS: Ne može se govoriti o objektivnom pristupu istini. Točno je da radikalna postmoderna kaže kako uopće nema objektivne istine, nego postoje pojedinačne »istine«. Filozofija komunikacije pak kaže kako nitko nema pravo za svoje stajalište reći da je ono istina. Mi pretendiramo na istinu, kažemo da je naše stajalište istinito, ali moramo ući u dijalog s drugima o tome je li to točno.

Papa je u Regensburgu govorio kao profesor

Glede dijaloga s islamom, nameće se potreba spomenuti »regensburški govor« pape Benedikta XVI. Je li on pokrenuo nešto na polju dijaloga s islamom? Kako su muslimani doživjeli taj govor?

DR. ARENS: Mnogi su muslimani, kao što je poznato, vrlo ofenzivno reagirali, dakle napali su Papu a da nisu znali što je točno rekao. U osnovi je riječ o malom odlomku i nitko ne zna je li riječ o svjesnoj Papinoj želji da izazove raspravu ili je riječ o nesporazumu, banalnosti koja se nekako potkrala. Težište govora nije bio islam, nego odnos između vjere i razuma. U tom je smislu »regensburški govor« veličanstven. Uvjeren sam da Benedikt u Regensburgu nije u prvome redu govorio kao papa, nego je kao regensburški profesor održao svoje oprostajno predavanje. U tom je predavanju na čudesan način sažeo temeljne obrise svoje teologije.

Zanimljivo je da je taj govor, premda mu to možda i nije bila namjera, ipak nešto pokrenuo. Naime, nakon govora je došlo do susreta trideset islamskih intelektualaca, vjerskih vođa, koji su pretresali taj govor, reagirali su na njega i na taj način ušli u dijalog s Papom. Presudno je za dijalog s islamom, međutim, bilo to što je Papa nakon »regensburškog govora« posjetio Tursku. Pritom nije toliko važno ono što je tamo rekao koliko ono što je učinio. To je bilo nevjerojatno važno! Susreo s voditeljem ureda za vjere, i to ne na neutralnome terenu, nego u Turskoj. Nadalje, važno je bilo to što je s velikim muftijom ušao u Plavu džamiju te zastao u tišini. Time je pokazao poštovanje prema islamu, i ta je gesta začepila usta militantnoj opoziciji u Turskoj. To pokazuje da su ponekad geste, simbolički čini, važniji od teoloških argumenata jer su razumljivi jednostavnim ljudima, govore sami za sebe i ne treba ih tumačiti. »Regensburški govor«, dakle, valja promatrati zajedno s tim posjetom Turskoj.

»Bez toga ne mogu biti katolik!«

Kao Nijemac možda bolje možete vidjeti situaciju u pitanju društvenoga govora Crkve u Švicarskoj?

DR. ARENS: Švicarska je jako zanimljiva zemlja. Ne poznajem baš nijednu drugu zemlju u kojoj je društvo građeno odozdo prema gore kao što je Švicarska. To znači da se, u švicarskome mentalitetu, ono najvažnije događa u mjestu gdje ljudi žive, u

općinama, gradovima, ili u kantonima. Središnja država, savezna vlada, to je za Švicarce nešto daleko. Isto vrijedi i za Crkvu. Crkva se u pravom smislu riječi događa u župama, u zajednicama, dok se na biskupe, općenito uzevši, gleda kao na namjesnike Rima, kao na nekoga tko izvršava naloge strane sile. A to Švicarci ne vole. Stoga biskupi imaju vrlo malu stvarnu moć, u svakome pogledu, pa i u financijskome.

Naravno, to stvara mnoge probleme. Događaju se stvari koje su u Njemačkoj ili ovdje u Hrvatskoj nezamislive i koje zacijelo ne jačaju crkveno zajedništvo. Ja mislim da to nije dobro. Što se tiče bilo koje razine Crkve, rekao bih: niti nemoć, niti svemoć.

Posebno taj problem dolazi do izražaja kad je riječ o nastupu Crkve u društvu. Kad je sve težište stavljeno na lokalno, tada se gubi poveznica prema općemu, globalnomu. Kao fundamentalni teolog moram naglasiti da je za Katoličku Crkvu - to joj i samo ime govori - svjetska Crkva nezaobilazna instancija. U Švicarskoj ima ljudi koji kažu »biskup me ne zanima«, ili »papa me ne zanima«, »mogu i bez toga biti katolik«. Bez toga ne mogu biti katolik! Jer biti katolik znači biti u mjestu, ali također biti dijelom Crkve po svem svijetu. A ta se sveopća pripadnost očituje i u solidarnosti. Bez solidarnosti je pak crkveni govor u društvu neuvjerljiv.

Glas Koncila, broj 21 (1718), 27.5.2007.

ARHIVA RUBRIKE

Doc. dr. sc. Mirko Mataušić, pročelnik Odjela za komunikologiju na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu

Mediji ne smiju zaboraviti odgojnu ulogu

Broj: 20 (1717), 20.5.2007.

Razgovor: Povjesničar dr. Vladimir Geiger, znanstveni savjetnik

Civilizacija traži cjelovitu istinu o žrtvama

Broj: 19 (1716), 13.5.2007.

Mr. Krešimir Cerovac, dobitnik nagrade Europskoga društva za proučavanje znanosti i vjere

Vjera je osigurala povjerenje u racionalnost svemira

Broj: 18 (1715), 6.5.2007.

Mate Maras, vrsni prevoditelj, matematičar, pomorac i diplomat

Ako narod i čovjek izgube duh, ostaje praznina

Broj: 17 (1714), 29.4.2007.

Razgovor: Prof. dr. Stanko Uršić, fizikalni kemičar i angažirani ekolog

Koncepcijski kaos i manjak ekološkog obrazovanja

Broj: 16 (1713), 22.4.2007.

RAZGOVOR: Brat Philippe Vanneste, magistar novaka francuske trapističke opatije Sainte Marie du Mont des Cats
»Materijalizam ne ispunjava čovjeka«

Broj: 15 (1712), 15.4.2007.

Razgovor: dr. Ante Mateljan s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Splitu

»Ljudi Božji, pa Krist je uskrsnuo!«

Broj 14 (1711), USKRS, 2007.

Razgovor: Dr. Anton Tamarut, profesor dogmatske teologije na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

Križ je rodno mjesto Crkve

Broj: 13 (1710), 1.4.2007.

Jean Vanier, utemeljitelj zajednica »Arka« i »Vjera i svjetlo«

Vapaj za prijateljstvom i ljubavlju nadilazi sve druge pot